

EDEBİYAT • TARİH • KÜLTÜR
SANAT DERGİSİ

SAYI: 10 NİSAN-MAYIS-HAZİRAN YIL: 2017

sehr-i kadim

aziziye

ŞİİR DÜNYAMIZDA ERZURUM

15
TEMMUZ
2016

ISSN 2149-1801

Yaşar BAYOĞLU

Bir Söz Savaşçısı
NEF'İ

Prof. Dr. Bahir SELÇUK

*Suhan bir tûtî-i mu'ciz-beyândur hâmem üstadı
Kalem bir Kahramân-ı tîğ-zendür dil silah-dârı*

XVII. yüzyıl Devlet-i Aliyye'nin siyasi, sosyal, askerî ve ekonomik alanlarda karışıklıklar ve sıkıntılar yaşadığı bir dönemdir. Sanat ve edebiyat alanında ise bütün bu olumsuzlukların, duraklamaların aksine gelişme ve ilerlemeler görülmektedir. Şeyhülislam Yahyâ, Neşâtî, Nâîli, Nâbi, Nef'î; Veysî, Nergisî, Evliya Çelebi, Kâtip Çelebi gibi sanatkârlar bu yüzyılın devasa kametlerindendir.

XVII. yüzyıl Türk edebiyatının en gür sesli şairi olan Nef'î, coşkun yaratılışı, övgü ve yergideki sınır tanımazlığı, ahenkli söyleyişi, ince hayalleri, yeni ve orijinal söylemleri ile Türk edebiyatının mümtaz şahsiyetlerinden biridir. Övgü-övünme ve yergi şairi olarak bilinen Nef'î, övdüklerini, kendisi de dâhil, göğe çıkarır; verdiklerini, babası da dâhil, yerin dibine sokar. Kendinden emin, geri adım atmayan bu sert mizaçlı kişiliğin ve özgün üslubun şekillenmesinde doğuştan gelen özelliklerin yanında çalkantılı hayatın, sert iklimli Erzurum'un, münasebette bulunulan şahısların, aile ortamının etkisinin olduğu şüphe götürmez. Bunun yanında asırların imbiğinden geçerek kendisine ulaşmış olan geleneksel birikim, sebk-i hindî gibi ince ve derin bir üslup, zengin ve köklü maziye sahip olmanın verdiği rahatlık ve özgüven duygusunun da elbette bu husustaki etkisi yadsınamaz. Onun ismini aldığı Hz. Ömer gibi heybetli ve dik duruşu da dikkat çekicidir. Her ne kadar mahlası, asıl ismi Ömer'i gölgede bırakmışsa da şair, ismiyle müsemma bir kişiliğin sembolüdür aynı zamanda. Bunun yanında ilk olarak zarara ait, zararlı anlamlarına gelen "Darrî" mahlasını seçmiş olması, hicivlerini topladığı eserine kaza okları anlamına gelen *Sihâm-ı Kazâ* adını vermesi onun kabına sığmayan yapısının ve psikolojisinin yansımalarıdır.

Kaynakların "cesur, sert, yetenekli, hırçın, pervasız, atak, mağrur..." gibi sıfatlarla tasvir ve tavsif ettikleri şairin şiir dünyasında da bu coşkun, kabına sığmaz, sınır tanımaz kişiliğin yansımalarını görebiliriz. Şiirlerinde sıkça başvurduğu savaş ve mücadele ile ilgili göstergeler, onun kişiliğini yansıtan bir ayna durumundadır. Yüzyılın ve klasik edebiyatımızın en tanınmış kaside şairi olan Nef'î, henüz hayatta iken takdir edilmiş, şöhrete kavuşmuştur. Kendisi de, şairlik kabiliyetinin, söz söylemedeki üstün başarısının ve dahası klasik şiire getirdiği yeni edanın farkındadır. Divanının ilk manzumesi olan "sözüm" redifli na'tine fahriye ile başlaması, sözünü "sihr-sâz, mu'cize-gûy, pâkize-edâ, mu'ciz-dem..." gibi sıfatlarla nitelendirmesi, fırsat bulduğunda şairlik tabiatının yüceliğinden dem vurma, söz erbabına hodri meydan demesi hep bu farkındalığın yansımalarıdır. Hatta denebilir ki şair, kendisi kadar mükemmel bir şekilde yapamazlar diye övgüsünü bile başkasına bırakmamış, kendi büyüklüğünü sıklıkla dile getirmiş, biricikliğine göndermelerde bulunmuştur.

Felek benim şairlik tabiatım gibi bir cevheri her zaman dünyaya getirmez;
sedefin benim gibi bir değerli inciye ortaya koyması nice yıllar gerektirir, di-
yen şair eşsizliğine işaret etmektedir.

*Felek tab'um gibi gevher getirmez her zaman dehre
Nice yılda eder hâsıl sade f bir dürr-i yek-tâyı*

(Divan, K.28/49)

Nef'î, XVII. yüzyıl klasik Türk şiirine farklı bir ton, yeni bir eda getirmiştir. Geleneğin asırlar boyu taşıyıp kendisine sunduğu malzemeyi kendince yoğuran şair, şahsına münhasır bir üslup ortaya koymuştur. Zengin ve coşkulu dil, renkli ve derin hayaller, mübalağa, yeni kavramlar, taze mazmun ve mefhumlar, güçlü ahenk bu özgün üslubun öne çıkan özelliklerindendir. Nef'î'nin şiir dünyasında dikkat çeken ve onun kişiliğine de ışık tutan hususlardan, üslup özelliklerinden biri de "savaş, mücadele, çarpışma" göstergeleri ile bunları çağrıştıran unsurları sıkça kullanmış olmasıdır. Klasik şiirimizde savaşa dair kavramlar, çeşitli savaş aletleri ve silahlar, savaş temalı manzumelerde, sevgilinin güzellik unsurlarının etkiliciliğini ifade etmede sıkça kullanılmıştır. Benzer kullanımları Nef'î'nin *Divan*'ında ve *Sihâm-ı Kazâ*'sında da görmek mümkündür. Fakat Nef'î'de bu kullanımların ötesinde bir durum söz konusudur. Nef'î, özellikle kasidelerinin methiye bölümlerinde savaş sahnelerini mükemmel bir biçimde tasvir eder. Bunun yanında fahriyelerinde, hicviyelerinde ve gazellerinin makta beyitlerinde kendi sanat dehasını ulaşılmaz gösterir; şiirlerine rakip kabul etmez. Kendini söz sultanı olarak nitelendirir ve söz erbabına, hasımlarına meydan okur. Nef'î'nin hasımları, meydan okudukları, hem dönemindeki şairler hem de kendisinden önce yaşamış olan yerli ve yabancı şairleridir.

En büyük kaside şairimiz olduğunu Nef'î kendisi şöyle haykırır: Böyle bir kaside demeğe cüret eden var mı? Doğudan batıya bütün söz erbabına hodri meydan!

**Var mı böyle kasîde dimeğe cür'et ider
Şarkdan garba varınca suhan ehline salâ**
(Divan K. 18/79)

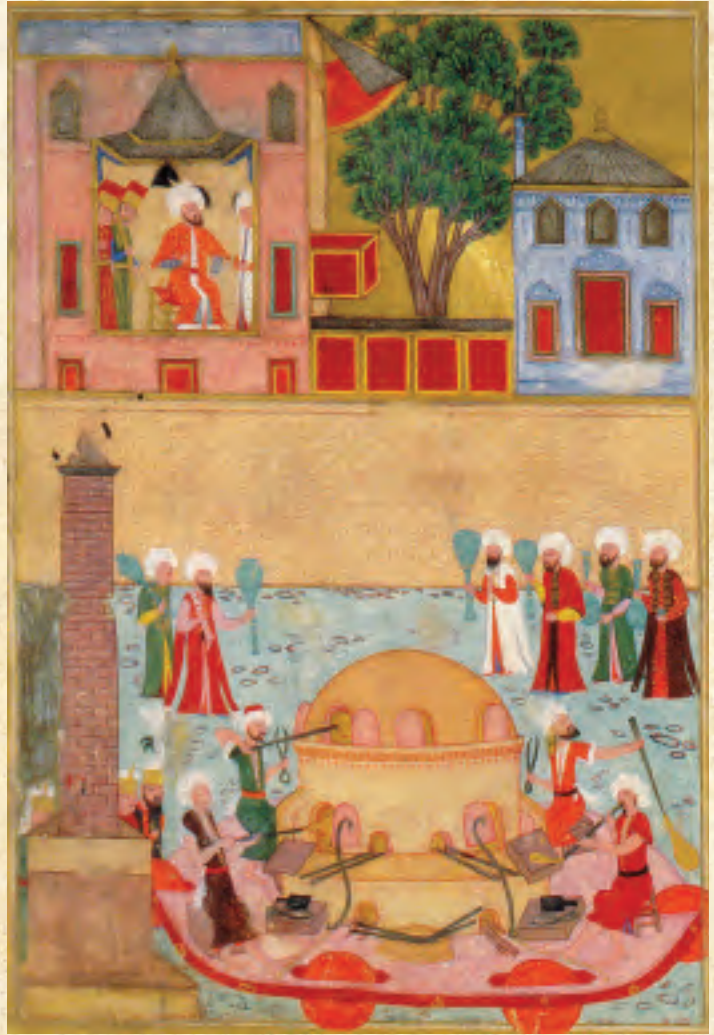
Ben (boş yere) övünmem. Her kimin şairlik tabiatının atı çevik ise işte hüner meydanı, buyursun benimle yarışsın diyen şair söz erbabına meydan okumaktadır.

**Ben öğrenmem rahş-ı tab'ı her kimin çâlâk ise
İşte meydân-ı hüner olsun benümle hem-rikâb**
(Divan K. 5 6/50)

Savaş meydanlarındaki düello sahnesini hatırlatan söylemlere bolca yer veren şair, kendisinden o denli emindir ki, çarpışma başlamadan kendisini galip ilan etmekte, hasımlarına gözdağı vermektedir.

**Fırsatî sen bu semti bilmezsin
Eyleme gel bizimle yok yere ceng**
(Sihâm-ı Kaza, Kıt' a 92/1 -2)

Söz ile savaş arasında sıkça ilgi kurma, Nef'î'nin

göze çarpan üslup özelliklerindendir. Bunu yaparken şair, belagatte elfâz-ı cezele adı verilen tok sesli kelimelerin ses değerinden de faydalanmış, tasvir gücünü kullanarak savaş imajını başarıyla zihinlerde canlandırmıştır. Bu savaş ve mücadele meydanının en güçlü savaşçısı elbette sözü silah kadar etkili olan, kendini yenilmez bir sultan, bir savaşçı gibi gösteren Nef'î'dir. Nef'î'nin *Türkçe Divan*'ını ve *Sihâm-ı Kazâ*'sını incelediğimizde onun "şair (kendi); zebân, sühan/söz, nazm, mana, hicv, endîşe/fikr, hayâl, hâme/kalem/kilk" gibi unsurlarla "sultan, komutan, muhafız, savaşçı; tîğ, şemşîr, tîr, kemân, nâvek, zül-fikâr; meydan, cedel, cenk" gibi savaş ve mücadeleyi çağrıştıran unsurları sıkça ilişkilendirdiğini görürüz.

Nef'î'nin ilişkilendirmede bulunduğu kavramları alt başlıklar hâlinde ele alabiliriz:

1. Şair ile İlgili İlişkilendirmeler

Nef'î, methiyelerde devlet adamlarını tasvir ederken onların kalem (ilim) ve kılıçtaki (savaş) eşsiz hünerlerine işaret eder.

**Dâver-i tîğ ü kalem nâzım-ı hâl-i âlem
Sâhib-i lutf u kerem Sadr-ı sûtûde-ahvâl**
(Divan, K.36/18)

Nef'î, sultanlara atfettiği bu iki göstergeyi veya benzer göstergeleri aşağıdaki örneklerde de görüleceği üzere bağdaştırarak kendi kaleminin, sözünün, şairlik gücünün bir kılıç gibi tesirli olduğunu bu sebeple eşsiz bir sultanı (komutan, savaşçı vb.) olduğunu ifade etmeye çalışır.

Kendisinden son derece emin olan, sanat gücünün erişilmezliğini dile getiren, yergide muhatabını yerden yere vuran şair, bunu mükemmel bir imaj ile yansıtır: “Muzaffer sultan/komutan”. Bu teşbihle Nef'î, kalabalık orduların arasına dalıp onların saflarını yaran, sonra aniden geri dönüp askerlerini tertip eden gâh sultan, gâh mağrur ve muzaffer bir komutan, gâh pehlivan edası ile karşımıza çıkar. Sultanlık herkesin kârı olmadığı gibi şairlik de herkesin kârı değildir. Şiirin sultanı olabilmek için de mana ülkelerini fethetmek hatta yeryüzü sultanlığını bile geride bırakıp güneşlere kadar yükselmek gerekir. İşte Nef'î'nin sultanlıkla kastettiği de budur.

*Husrev-i ma'âniyem ki mihr-i münîr
Tîğumun tâb-ı saykalı görünür*
(Siham-ı Kaza, K.5/54)

Nef'î, *Sihâm-ı Kazâ*'nın ilk kıt'asında “ma'nâ, tab, nazm, kıt'a-ı Sihâm-ı Kaza” kavramlarını “iddialaşma, hamle, bela, Rüstem-i kemân-keş, terkeş” gös-

tergeleri ile kullanarak mücadele/yarışma alanı tablosu çizmekte, hasımlarına meydan okuyarak gözdağı vermektedir.

*Kimdür benümle fenn-i ma'anîde bahs iden
Bilsün ki ana hamle-i tab'um belâ yeter
Ol Rüstem-i kemân-keş-i nazmum ki tab'uma
Tirkeş kıt'a-ı Sihâm-ı Kazâ yeter*
(Siham-ı Kaza, Kıt'a 1)

Nef'î, sanatçı kişiliğinin yüceliğinden, güzel ve yeni şeyler söylediğinden son derece emindir. Alanında, döneminin en güçlüsü olduğunu iddia eden şair, kendisini düşman saflarını yaran eşsiz bir kahramana, hasımlarını da hücumuyla darmadağın ettiği korkak bir orduya benzetir.

*Şimdi benüm ol saf-der-i yek-tâ ki hücûmum
Berhem-zen-i hayl ü haşem-i hasm-ı cebândur*
(Divan, K. 10/5 3)

Şairlik tabiatım, gerektiğinde her savaş alanında o şair müsveddelerine neler etti, daha neler edecektir, diyen şair söz sahasında girdiği rekabette, şairlik tabiatını yenilmez bir savaşçı gibi göstermekte ve bu mücadeleyi de savaşa benzetmektedir.

*Lâzım gelicek ol müteşâ'irlere tab'um
Her ma'rekede n'eyledi dahi neler eyler*
(Divan, K.11/56)

Şair, fahriye bölümlerinde sık sık “husrev-i dîvân-ı nazm (K.9/33), husrev-i kişver-i nazm (K. 5/3 8), husrev-i sâhib-kırân-ı mülk-i endîşe (K.35/34, husrev-i ma'nâ (K.8/46), endîşe pâdişâhı (Kıt'a. 1/6)...” şeklinde sultanlığından bahseder.

2. Dil (Zebân) İle İlgili İlişkilendirmeler

Nef'î, sözün teşekkül noktası saydığı dil (zebân/ lisan/söz) ile kılıç (tîğ/şemşîr) arasında bağlantılar kurar. Bu çerçevede “tîğ-ı zebân ve şemşîr-i zebân” terkiplerine sıkça yer verir. Şair, kılıcın “uzunluk, keskinlik, parçalama, öldürme; taşıyana güven, düşmana korku verme, adaleti sembolize etme, fitne ve fesadı kaldırma, su verilme...” gibi anlam birimlerinden hareketle, söz söyleme vasıtası saydığı “dil”inin güç ve etkisini yansıtmaya çalışır.

Sultanlar, kahramanlar, güçlü kişiler, dostlarına güven, düşmanlarına korku verirler. Söz sultanı Nef'î sevdiğilerini, değer verdiklerini övgülerle taltif ederken, hasımlarını en ağır kelimelerle tahkir etmiş, yermiştir. Onun sözü, dostlarının gönlünü okşarken; kılıç gibi keskin ve tehlikeli dilini yâd etmek düşmanlarına korku ve ümitsizlik vermiştir.

*Eser-i lutf-ı kelâmunla ahibbâ hoş-dil
Yâd-ı şemşîr-i zebânunla 'adû pür-gam ü bîm*
(Divan, K.8/49)

Nef'î'nin dil kılıcı hasımlarının ödünü koparır; düşmanın düşmanlarını hoşnut eder, dostlarını da ke-derlendirir.

Zehresin tîğ-i zebânumla çalup çâk ideyüm
Düşmenin şâd ü ahıbbâsmı gamnâk ideyüm
(Siham-ı Kaza, T. bend I/11)

Fitneyi ortadan kaldırıp şakileri temizlemenin en etkili yolu kılıç çekmek, savaş açmaktır. Nef'î, haddini aşan zamane halkını ve haset ehlini yola getirmek için dil kılıcını kullanmaktan başka çare bulamamaktadır. Şair, aslında kılıç gibi öldürücü dilinden dökülen yergilerini sebepsiz yere söylemediğini de dile getirmektedir.

Yok tîğ-i zebân çekmeden özge dahi çâre
Gâyetde şakî oldılar ebnâ-yı zamâne
(Divan, K.42/46)

Hasûd değme belâyile söz kabul etmez
Olursa tîğ-i zebân ile olur ilzâmı
(Divan, K.22/44)

Rüstem ve Sâm, cesaretleri ile meşhur iki Şehname kahramanıdır. Bu iki kahraman, Nef'î'nin âdeti keskin bir kılıç gibi değdiği yeri yaran dil kılıcını ansa, yürekleri korkudan parça parça olur.

Tîğ-i ser-tîz-i zebânum o kadar keskindür
Ki dü-nîm olur anı ansa dil-i Rüstem ü Sâm
(Divan, K.51/54)

Ne kadar şerli olurlarsa olsunlar, şairin zaten düşmanlarından korkusu yoktur. Fakat şair, dil kılıcı ile sadece düşmanlarını değil, uyşukluk gösterirlerse dostlarını da cezalandırır. Bu nedenle o, kılıç gibi keskin dilini bazen o kadar acımasızca sallar ki dostları da bundan zarar görür.

El-minnetü li'llâh ki yokdur hele 'aczü'm
Olsa ne kadar hasmum eşîrâ-yı zamâne

Şemşîr-i zebânumla cezâsını bulurlar
Bahteklik ederlerse ahıbbâ-yı zamâne
(Divan, K.42/42-43)

Aynı düşüncenin işlendiği başka bir beyitte şair, dil kılıcının asıl hedefinin hasımları olduğunu belirtmekte ama dostlarına da gözdağı vermektedir.

Reh-güzârımdan savulsun rindân olan erbâb-ı dil
Kim saf-ı a'dâyâ şemşîr-i zebân çekdüm yine
(Divan, Kıt'a 2/3-4)

Nef'î keskin dili ile zamanın önde gelen şairleri arasındaki yerini, savaş meydanında safları yaran bir savaşçının durumuna benzetir. Nef'î gerçekten de övgüleri ve özellikle yergileri ile ünlenmiş, şiirlerindeki etki ve yergilerindeki sınır tanımazlık ile "kılıç dilli Nef'î" sözünü fazlasıyla hak etmiştir.

Nef'î-i tîğ-zebânum ki zamânumda benüm
Saf-şîkâf-ı şu'arâ-yı suhan-ârâ-yı be-nâm

(Divan, K.51/53)

Mana ordusunun saflarını yaran, benim kutlu bir komutan olan gönlümdür ve onun kılıcı da benim cihanı tutan dil kılıcımdır, diyen şair, şiirin kaynağı saydığı gönlünün, mana bulmadaki gücünü; dilinin de gönlündeki zengin anlamları söze dökmadaki başarısını dile getirmektedir.

Saf-der-i ma'nâ dil-i sâhib-kırânumdur benüm
Tîğ-i şemşîr-i cihân-gîr-i zebânumdur benüm
(Divan, K. 13/1)

Nazım sahasında, dil kılıcı ile düşmanlarını öldürücesine bozguna uğratan Nef'î, dostlarına da korku vermektedir. Bu ifade ile şair aslında dostlarına dost olarak kalmaları hususunda uyarıda bulunmaktadır.

Ol saf-der-i düşmen-küş-i nazmum ki husûsâ
Şemşîr-i zebânumdan ahıbbâ hazer eyler
(Divan, K. 11/57)

Kılıç çalındığı cismi nasıl parça parça ederse, Nef'î'nin dil kılıcı da hasmı üzerinde aynı etkiyi gösterir. Nef'î, daha önce hicvettiği kişiye tekrar hiciv yazmak zorunda kaldığını, "Seni dil kılıcı ile parça parça etmiş iken bu kadar yaraya merhemi nerden buldun a köpek" diyerek belirtmektedir.

Çâk çâk etmiş iken tîğ-i zebân ile seni
Kande buldun o kadar yâreye merhem a köpek
(Siham-ı Kaza, K.3/26)

Klasik şiirimizde aşığın dert ve ıstırabını ve aşkının büyüklüğünü yansıtan "âh"ın bir ok gibi göğsüne yüklediği, hatta gökteki cisimleri yakıp kavurduğu tasavvur edilir. Nef'î gibi bir şairin ahtan önce çekeceği dil kılıcı korkak feleğin ödünü patlatacaktır.

Âh dursun hele şemşîr-i zebân çeksem eğer
Ne çeker ben bilürüm hep dil-i tersân-ı felek
(Divan, K.25/11)

Gürci Mehmed Paşa hakkında yazdığı hicviyesinde şair, nasıl keskin kılıç canavarda denenirse, kendisinin de dil kılıcını Paşa gibi bir canavarda denediğini ama bundan üzüntü duyduğunu, dil kılıcına yazık ettiğini söylemektedir.

Yazık tîğ-i zebâna gerçi kim darb-ı meseldür bu
İderler cân-âverde tecrübe şemşîr-i bürrânı
(Siham-ı Kaza, K.2/49)

Nef'î, orijinallliği ile övündüğü, araştırmacıların da vurguladıkları bir özellik de şairdeki hayâl gücünün mükemmelliği ve şairin hayâle bakış açısidir. Hayâl meydanında hasımları ile girdiği her çarpışmada, keskin dil kılıcı ile düşmanlarını kırıp geçirdiğini söyleyen şair, hem hayâl alanındaki mükemmelliğini, hem de bunları söz kalıbına dökmadaki yeteneğini yansıtmaktadır.

*Ammâ yine hasm-efken-i meydân-ı tahayyül
Her ma'rekede Nef'i-i şemşîr-zebândur*
(Divan, K. 10/52)

Nef'î, şairlik tabiatından, hayâllerinin çarpıcılığından son derece emindir. Şairlik tabiatının ustalığını yansıtan sözü, zarif hayâlleri, bir kılıç ya da ok tesiri gösterir. Hatta o denli ki dünyanın bütün askerleri bir fitneden dolayı toplansa onları dağıtmak, fitneyi defetmek için hayâl Behram'ı olan Nef'î'nin kılıç gibi keskin ve tesirli sözü kâfi gelir. Bu beyit, Yunus'un "Söz ola kese savaşı" dizesini hatıra getirmektedir.

*Behrâm-ı hayâlüm ki yeter tîğ-ı zebânüm
Bir fîtnede cem' olsa eğer leşker-i âlem*
(Divan, K.24/32)

Nef'î, nergis yaprakları üzerindeki kırağı tanelerinin dizilişi, dil kılıcı üzerinde mana cevherlerinin sıralanması gibidir, diyerek ince bir hayâl tablosu çizer. Şairin somutla soyutu birleştirdiği bu beyit onun övündüğü hayâlleri söze dökmekteki başarısına güzel bir örnek teşkil etmektedir.

*Dizildi katre-i şebnem serâ-pâ berg-i sûsende
Katâr-ı cevher-i ma'nâ gibi tîğ-ı zebân üzre*
(Divan, K.6/12)

Vezir-i Azam Muhammed Paşa için yazdığı kasidede şair, kılıçların kıymetli taşlarla süslenmesinden hareketle, memduhuna yapılan övgüleri şairlerin dil kılıcını süsleyen bir cevhere benzetmiştir.

*Ey saf-der-i Cem-kevkebe kim cevher-i medhün
Pîrâye-i şemşîr-i zebân-ı şu'arâdur*
(Divan, K.34/37)

Kılıçla fethedilmiş beldelerde, hatiplerin hutbe okurken ellerinde sembolik olarak kılıç bulundurması ve sultanların saltanatlarına delil olsun diye adlarına hutbe okutma geleneklerinden hareketle şair, hatibin elindeki kılıçla kendi dil kılıcını karşılaştırmakta, sözünü nazım mülkünün emniyet ve selamet hutbesi olarak nitelendirmekte, dolayısıyla da kendisi nazım mülkünün sultanı olmaktadır.

*Dönse şemşîr-i hatibe n'ola şemşîr-i zebân
Mülk-i nazmım hutbe-i emn ü emânıdur sözüm*
(Divan, K. 1/25)

3. Söz (Söz) İle İlgili İlişkilendirmeler

Dili, sözü bir kılıca benzeten Nef'î, söz erbabını kendisi ile savaşmak için bekleyen bir orduya; bu şairler ordusunun toplandığı, dil kılıcının çekildiği yeri de savaş meydanına, cenk alanına benzetmektedir. Böylece şair, sayısız büyük şair arasında etkileyici ve güzel söz söylemeyi, varlığını devam ettirmeyi bir savaş alanındaki mücadele kadar çetin görmekte, kendi kudretini göstermeye çalışmaktadır.

Nef'î, söz sultanı olduğunu haykırmasına rağmen

söz meydanında kendisi ile boy ölçüşecek bir dövüşçü bulamamaktan yakındır.

*Bunca demdür da'vi-i sâhib-kırânî eylerüm
Bir mübâriz yok mı meydân-ı suhan tenhâ mıdur*
(Divan K.7/33)

Şair söz ustaları arasındaki yerini, bu mevkie kadar gelebilmiş olmanın zorluğunu ifade etmek için, savaşta ordunun başında duran ve düşman saflarını yaran ordu komutanı/sultan benzetmesini kullanır. Şair söz meydanındaki hünerini dile getirirken savaş meydanında kılıcıyla düşman saflarını yaran bir yiğit komutan çağrışımı yapar.

*Tutsa meydânı dilîrân-ı suhan yine benüm
Sipeh-ârâ-yı saf-ı ma'reke-i ceng ü cidâl*
(Divan, K.36/53)

Sultan Ahmed'e yazdığı kasidenin fahriye bölümünde Nef'î, şiir yazmayı söz kavgası olarak nitelemektedir.

*Gavgâ-yı suhandür bu fazîletde nemiz var
Fazl ehli bizüm başımız üstinde yer eyler*
(Divan K. 11/52)

Nef'î, dil için sıklıkla kullandığı kılıç benzetmesini birkaç yerde söz için de kullanmıştır. Şair, Veysi'ye yazdığı hiciviede onu dil kılıcı ile hayâl meydanının başında hüner göstermeye davet ederken hayâl alanındaki başarısına ve söz ustalığına işaret eder.

*Hüneri var ise gelsün biricik elleşelüm
İşte tîğ-ı suhan işte ser-i meydân-ı hayâl*
(Siham-ı Kaza, K.8/5)

Nef'î, aynı kasidede benim gibi yiğit bir şair bir daha gelmez çünkü benim sözüm ansızın gelen kaza kılıcının cevheridir, diyerek hem cesaretini hem de sözünde âdeta ilahi bir güç bulunduğunu belirtmektedir.

*Bir benüm gibi cigerdâr ehl-i tab' olmaz dahi
Cevher-i tîğ-ı kazâ-yı nâgehânîdür sözüm*
(Divan, K. 1/7)

Sözüm arazsız, bir saf cevherdir. Ama daima, şairlik yaratılışına sahip kişilerin söz kılıcının ve mızrağının süsü olur, diyen şair, kendi sözünün özgün olduğunu; başkalarının kendisinden etkilediğini belirtmektedir.

*Bî-araz bir cevher-i sâfidür ammâ muttasıl
Ehl-i tab'un zîver-i tîğ u sinânıdur sözüm*
(Divan, K. 1/5)

4. Mana İle İlgili İlişkilendirmeler

Nef'î, şiirin hayat kaynağı olan, lafza ruh olan mana kavramını, bir savaş alanı ve bir arsa gibi gösterir. Bu kalabalık meydanın yegâne kahramanı da elbette kendisidir. Sultanından tebaasına kadar hemen herkesin şiirle uğraştığı büyük bir meydanda -Nef'î'nin sadece kendi dönemindeki şairleri değil daha önce

yaşamış şairleri de bu meydanda topladığı düşünülürse- bahadır pehlivanların sayısı daha iyi anlaşılır. Nef'î, mana meydanındaki bahadırların hakkını teslim etmekle birlikte aslında kendisini övmektedir. Çünkü şair, kendini sıradan pehlivanlarla değil, bahadır pehlivanlarla kıyaslayarak âdeta başpehlivan olduğunu söylemekte, cesur tabiatını daha gönül alıcı/merdane bulmaktadır.

***Bahâdîr pehlivan çok gerçi meydân-ı ma'anîde
Benüm tab'-ı dilîrim cümleden amma dilâverdûr***
(Divan, K.20/38)

Yaşadığı devirde söz söyleme hususunda Nef'î ile başa çıkacak bir şair olmadığını söyleyebiliriz. Şair, bir kıtasında yine bir düello sahnesi canlandırmakta, dişine göre bir rakip bulamamaktan, kahpelerle muhatap olmak zorunda kaldığından bahsetmektedir. Pençe-i endişe ibaresiyle de şair, istiare yoluyla meydana dolaşan bir aslanı çağrıştırmaktadır.

***Gireli pençe-i endişemde şemşîr-i suhan
Bir mübâriz taleb eyler yürürüm merdâne
Bilmem er kalmadı mı 'arsa-i ma'nâda dahi
Her iki hamlede bir kahbe çıkar meydâne***
(Siham-ı Kaza, Kıt'a 30)

Şair, mana meydanında kendisi ile çarpışmak için çıkan hasımlarının mücadeleyi bırakıp sipere girme, zirha bürünme düşüncesine yöneldiğini belirtir.

***Ammâ giricek ma'reke-i ma'nîye evvel
Şemşîri kor endişe-i zırh u siper eyler***
(Divan, K.11/50)

5. Düşünce (Endişe/Fikir) İle İlgili İlişkilendirmeler

Nef'î, sanatkârane düşünce (endişe/fikir) ile meydana, ok, ok atıcı kavramlarını ilişkilendirerek düşüncesinin genişliğini ve sağlamlığını ortaya koymaya çalışır.

Hız, Ali kahramanca ve döne döne düşmana saldırdığından dolayı "Hayder-i kerrâr/döne döne saldıran aslan" sıfatıyla anılır. Kendisini mana bulmada Hız, Ali ile özdeşleştiren şair, ben mana bulmak için atığa kalkınca, hayâl yiğitlerine düşünce meydanı dar olur, diyerek yeni manalar bulma konusundaki eşsizliğini ifade etmektedir.

***Benüm ol Hayder-i kerrâr-ı ma'nâ kim hücumumdan
Dilîrân-ı hayâle teng olur endişe meydânı***
(Divan, K.12/42)

Nef'î, düşüncemin ok atıcısı, eline ok ve yay alsın kerrübiyanın (Allah'a yakın meleklerin en büyükleri) kalplerindeki siyah nokta üzerine tabla/hedef diker, diyerek şairane düşünce konusundaki isabetini ve sanat gücünü öteki âlem ile irtibatlandırır.

***Ele tîr ü keman alsa hadeng-endâz-ı endişem
Diker tabla süveydâ-yı dil-i kerrûbiyân üzre***
(Divan, K.6/49)

Ben bu fennin fikir yayını çeken kişiyim, şimdiye dek hiçbir pehlivan benim çektiğim yayı çekememiştir, diyen şair, Osmanlıda ayrı bir ehemmiyete sahip olan okçulukla ilgili izlenimlerini de yansıtmakta, beyitte yine bir mücadele, çekişme sahnesi çerçevesinde şiirin vazgeçilmez unsurlarından olan düşüncede geldiği noktayı işaret etmektedir.

***Husûsâ ol hadeng-endâz-ı fıkrim ben ki bu fennün
Dahi bir pehlivan çekmemişdür çekdiğüm yayı***
(Divan, K.28/43)

Nef'î sözündeki etkiyi, sözünün ilham eseri veya ilahi kaynaklı olduğunu belirtmek için kaza kelimesini sıkça kullanır. Kaza, ilahi takdirin mutlak anlamda gerçekleşmesi, âdeta ilahi irade yayının attığı okun, hedefine sapmadan ulaşması demektir. Bu nedenle şair, yedi kat gök çelikten de olsa fikir yayımın attığı ok, kaza oku gibi kolaylıkla delip geçerek hedefine ulaşır, demektedir.

***Nâvek-i fıkrim eder tîr-i kazâ gibi güzër
Olsa pûlâd-ı Dımışkîden eger heft ecrâm***
(Divan K. 51/50)

Mazmun ve mana hazinesinin kapısını kapalı bulunca fikrimin yumruğuyla vurup kilidini kırdım, diyen şair yeni mazmun ve manalar bulduğunu orijinal bir söylemle dile getirmekte, düşünce gücünü yumrukla özdeşleştirmektedir.

***Şikest itdüm kilidin darb-ı muşt-ı dest-i fıkrimle
Bulup der-beste genc-i gevher-i mazmun u ma'nâyı***
(Divan, K.28/38)

6. Şiir (Nazım) İle İlgili İlişkilendirmeler

Nef'î, nazımla arsa, diyar ve kılıç arasında benzerlikler kurarak kendisini söz meydanının yegâne hâkimi olarak görmekte, nazımının tesirini göz önüne sermektedir.

Kendisine Nef'î mahlasını veren Gelibolulu Ali'ye hitap eden şair, nazım diyarını, dil kılıcı ile fethetmek ve söz erbabının dayanağı olmak istediğini dile getirir.

***Feth idüp tîğ-ı zebânumla diyâr-ı nazmı
Olsam emrûnle senün umde-i mîrân-ı suhan***
(Divan, K.61/32)

Gönül, nazım arsasının pehlivanı oldu; şairlik tabiatının kuvvetine güvenen onunla güreş tutsun, diyen şair, gönül pehlivana, nazmı da güreş yapılan bir alana benzetmekte ve yine hasımlarına meydan okumaktadır.

***Dil küştî-gîr-i 'arsa-i nazm oldu Nef'îyâ
Tutsun anunla kuvvet-i tab'ı olan güreş***
(Divan, G.60/5)

Çeliğin dayanıklılığını arttırmak için su verilir. Bu gerçekten hareketle şair, düşmana tatlı nazımının kılıcının suyunu içirsem, toprağında hüma kuşları kemik-

lerinden pay elde etmek için kavga eder, diyerek şiir-
lerindeki güzellik ve etkileyiciliği mükemmel bir tablo
ile göz önüne serer.

*İçirsem düşmene ger âb-ı tîğ-ı nazm-ı şîrînüm
İder hâkinde gavgâyı hümâlar üstühân üzre*
(Divan, K.6/50)

7. Yergi (Hiciv) İle İlgili İlişkilendirmeler

Yergide sınır tanımayan şair, kılıç gibi keskin hicivleri
ile devrin makam mevki sahiplerini, şair ve ilim
adamlarını yaralamış, zaman zaman dostlarını incit-
miştir. Şair, hicvini, çalındığı an öd yaran bir kılıca
benzetmektedir.

*Tîğ-ı hicvile çalup çâk edeyüm zehresini
Diye tâ Mîr Şeref tab'ına Bağdâd-ı suhan*
(Siham-ı Kaza, Kıt'a 68/3-4)

Canizade Nadiri'ye yazdığı kıtada şair, hicvettiği kişi-
lerin âdeta ölümler gibi sus pus olduğunu belirtmekte-
dir. Bu çerçevede hicvini Hz. Ali'nin kılıcı zülfikara,
hicvettiği kişileri de boş sözler söyleyip saçmalayan
bir güruha benzetmektedir. Bu güruhun sessiz kal-
masını da ölümlerden ses çıkmaz diyerek güzel bir se-
bebe bağlamaktadır.

*Küşte-i zülfikâr-ı hicvümdür
Bir alay yâve-gû vü herze-tirâz
Kadir olmazsalar cevâba n'ola
Ber neyâyed zi-küştegân âvâz*
(Siham-ı Kaza, Kıt'a 111)

8. Kalem (Hame/Kilk) İle İlgili İlişkilendirmeler

Nef'î çok fazla olmasa da kalemi (hâme) kılıç, mızrak
ve oka benzetir. Bu benzetmede şekil özelliğinin yanı
sıra kalemin etkili ve güçlü sözü kâğıda dökme vasi-
tası olması da söz konusu edilir.

Şair, kalemimin kılıca benzeyen dilinin korkusundan
feleğin renginin sarardığını söyleyerek yine hicivleri-
nin gücünü sergilemektedir.

*Bîm-i tîğ-ı zebân-ı kilkümden
Felegün reng-i sandeli görölür*
(Siham-ı Kaza, K.5/55)

Şairin Kahramanlığı/kahramanlığı kalemini bir silah
gibi kullanmasına bağlıdır. Kahraman'ın mızrak (nîze)
ve kılıcına (şemşir) mukabil, şairin de cadı dilli kale-
mi, mızrak ve kılıç vazifesi görmektedir, rakiplerini şaş-
kınlığa düşürmektedir.

*Kahramânum nîze vü şemşîre çekmem ihtiyâç
Hâme-i câdû-zebân tîğ u sinânumdur benüm*
(Divan, K.13/3)

Nef'î'nin, söz unsurlarının hepsini bir arada ele
alıp vasıflarını belirttiği bir beyitte kalem, kılıç
çalın bir Kahraman'a/kahramana, gönül de
kaleme hayâl ve ilham kaynağı olduğun-
dan dolayı bir muhafıza benzetilmiştir.

*Suhan bir tûtî-i mu'ciz-beyândur hâmem üstadı
Kalem bir Kahramân-ı tîğ-zendür dil silah-dârı*
(Divan, K.14/46)

Osmanlı'nın siyasi, sosyal ve askerî alanda gerilediği
bir dönemde yaşayan Nef'î, kılıç gibi keskin ve tesirli
diliyle edebiyat tarihlerinde yerini almış, beğendikle-
rine methiyeler dizmiş, muarızlarını ve hasımlarını en
ağır bir biçimde yermiştir. Nef'î, özellikle methiye,
fahriye ve hicviyelerinde şiirlerini, sanatçı kişiliğini,
düşünce yapısını överken hasımlarına meydan oku-
yan bir savaşçı, komutan veya sultan kimliğine bü-
rünmektedir. Şair; dil, söz, nazım, hiciv, kalem kav-
ramları ile ok, yay, mızrak, zülfikar arasında; anlam,
düşünce, nazım, hayâl kavramları ile de savaş mey-
danı, çarpışma alanı arasında çarpıcı ilgiler kurmuş-
tur. Şair, okuyucunun zihninde savaş çağrışımları da
oluşturan bu tür sembolik söylemlerle şairlik gücünü,
kendisine duyduğu sonsuz güveni, söz söylemenin
zorluğunu ve rekabet rakip kabul etmeyişi dile ge-
tirmeye çalışmıştır.

Denilebilir ki Nef'î, pek çok alanda duraklamaların
görüldüğü, eski şaşaalı ve zafer dolu günlerin hafıza-
larda kaldığı bir dönemde, üstün şairlik yeteneği ile
yeni ve orijinal şeyler söylemiş, dil kılıcı ile mana mey-
danına baş koymuş ve en sonunda söz uğruna şehit
düşmüştür.

Kaynaklar

Akkuş, Metin, *Nef'î Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları,
1993.

Akkuş, Metin, *Nef'î ve Siham-ı Kazâ*, Ankara: Akçağ
Yayınları, 1998.

Ocak, Fatma Tulga, *Nef'î ve Eski Türk Edebiyatındaki
Yeri, Ölümünün Üçyüzüncü Yılında Nef'î*, Ankara:
AKM Yayınları, 1991.

Selçuk, Bahir, *Ahenk Unsurları Bakımından Nef'î Di-
vanı'nın Tahlili*, Malatya: Serhat Yayınları, 2004.

Selçuk, Bahir, "Nef'î'de Söz ve Savaş İlgisi", *Ekev Aka-
demi Dergisi*, Yıl 10, S.8, 2006, s.233-246.

